

Velfærdsstaten som middel i kvinders magtspil

Governmentalitet og statsfeminisme i den moderne velfærdsstat

AF KAREN SJØRUP

ESSAY

Er mænd ofre for kvinders magt i velfærdsstaten? Med afsæt i den kritik, der i de seneste år er rejst af velfærdsstaten diskuteres, hvordan den patriarkalske alliance mellem familien og samfundet er brudt. Men at forestille sig, at den blot er afløst af en matriarkalsk linje er udtryk for et forenklet billede af magt. Magten har snarere fået stadig flere agenter, kvinder som mænd og den udspiller sig i omfattende forhandlingsspil. Ovenfra og nedenfra.

Jeg havde egentlig påtaget mig at skrive en review-artikel om Anne Knudsens bog: *Her går det godt, send flere penge*. (Knudsen 1996) Men det er det ikke blevet til. Dels fordi jeg er fascineret af hendes vid og bid, og egentlig ikke har lyst til at hudflette den, også selvom jeg synes den rammer lidt skævt. Dels fordi jeg faktisk er enig med Anne Knudsen i en række af hendes mere konkrete betragtninger over kvindelighed og kvinders opfattelse af det sociale.

Der er oplagt en tendens til, som Anne Knudsen hævder det, at kvinder gemmer magtudøvelse i omsorg, ofte så godt, at den også er skjult for os selv. Vi befamler gerne det mest private i omsorgens navn, for vi mener jo kun at ville det bedste. Og der er måske også en tendens til, at "nogle kvinder er kvinde værst", når det gælder om at støtte andre kvinders karriere og fremgang i livet. Vi vasker også gerne vore hænder, lader andre om det beskidte arbej-

de og er ikke sene til kritik af dem, som tog det ansvar, vi ikke ville påtage os. Disse fænomener er tidligere beskrevet af bl.a. Dinnerstein (Dinnerstein 1976).

Men jeg mener også, at Anne Knudsen modsiger sig selv. Først hævder hun, at kultur ikke er noget, der bæres, men derimod er noget der forhandles hver dag, og dermed indtager hun et socialkonstruktivistisk standpunkt, der er erkendelsesskabende i en tid, hvor stadig flere etniske grupper kræver anerkendelse af deres kulturelle egenart, som påberåbes at være båret gennem generationer og århundreder, men ofte er en mixture af mange forskellige kulturtræk, hvoraf mange er af helt ny dato.

Siden hævder hun imidlertid nogle synspunkter om kvindelig kultur (og i øvrigt også om danskernes kultur som sådan), som peger lige lukt i den modsatte retning. Hun hævder nemlig, at kvinder overfører kvindelige kulturelle idealer – og vel dermed også, at kvinder er bærere af en kvindelig kultur – på den samlede socialitet. Og ikke mindst overfører vi, ifølge Anne Knudsen, kulturelle idealer, som i deres heroisering af omsorg og hjemlig hygge på arbejdspladsen såvel som på bistandskontoret, marginaliserer mandlige værdier og adfærdsformer.

Dermed opererer Anne Knudsen med ganske absolutte forestillinger om, hvad kvindelighed er, og hun opererer med en magtfuld og ikke forhandlingsvenlig kvindelig kultur – hvilket ikke forekommer mig ganske foreneligt med et socialkonstruktivistisk standpunkt. Dermed lægger hun sig ud med såvel den marxistisk-feministiske kvindeforskningens “offer-tradition” og med den nye socialkonstruktivistiske kvindeforskningens kønskonstruktionstankegang.

Ikke desto mindre får hun stillet nogle velplacerede spørgsmål til kvindernes rolle i velfærdsstaten, om forskellige former for magt, som nok primært har affødt en irriteret – og også lidt pinlig og uprofessionel – afvisning i kvindeforskerkredse. Afvisningen har sin rod i, at Anne Knudsen dels er fal-

det ind i bølgen af ny-essentialistisk mande-essentialisering, anført af Robert Bly og Carl Mar Møller, og dels ind i bølgen af opgør med velfærdsstatens “umyndiggørelse og marginalisering af dem den ellers forestiller sig at beskytte” anført af unge socialdemokrater og radikale, og tidligere af Fonsmark (Fonsmark 1991) og Fogh Rasmussen.

Jeg vil i det følgende snarere diskutere velfærdsstaten og kvindernes rolle i samme og dermed også dele af kvindeforskningens syn på staten, som det modsatte, nemlig som et magtrum for “samfundspatriarkatet”.

KRITIKKEN AF VELFÆRDSSTATEN

Den moderne stat, det parlamentariske demokrati, er som bekendt grundlagt ud fra et frihedsideal: det borgerlige friheds, ligheds- og broderskabsideal, et ideal, som i første omgang ikke blot i den broderlige retorik men også i de grundlovssikrede rettigheder succesfuldt formåede at glemme kvinders frihedsrettigheder og lighedskrav.

I dag hvor kvinder efterhånden har fået opfyldt de fleste af kravene om lige vilkår, omend langt fra i praksis realiseret økonomisk og politisk lighed med mænd, opleves staten især af førende mandlige samfundsdebattører lige modsat: Som en spændetrøje, en påtvunget og umyndiggørende udefra kommende tvang. Fra et udgangspunkt, hvor parlamentarismen og den moderne stat blev betragtet som redskaber for den borgerlige mands frigørelseskrav fra suverænen, den kirkelige og den feudale magtstruktur, er staten altså idag blevet en institution, hvor individuel frigørelse begrænses. Kravet er i stedet en højere grad af frihed fra velfærdsstatens formidling af den borgerlige individualisme i en påtvunget social solidaritet, der anses for en universaliserende klientgørelse.

Kravet om frihed fra velfærd er i de seneste år blevet udtrykt i en række skrifter. Som den nyligt udgivne bog fra fire unge

socialdemokrater (Juul Christensen et al. 1996) og i en række kronikker og dagbladsdebatter om det, der er blevet betragtet som velfærdsstatens krise. Man – og her gælder det langt overvejende unge og midaldrende mænd – føler sig åbenbart indesparret i et system, hvor statens omfordeling lægger så stort beslag på samfundets samlede ressourcer, at en meget stor del af de skattekroner, som den enkelte afleverer, leveres tilbage til den samme, men nu i form af statslige og kommunale servicier, hvis nytte for den enkelte ikke er synlig eller måske blot ikke underkastet et personligt eller demokratisk valg. Men som under alle omstændigheder sjældent klientgør netop dem, som kritiserer staten.

Man kritiserer yderligere, at der ikke er forbundet noget moralsk-etisk ansvar til modtagelsen af offentlige omfordelingsydelser. At “det civile samfund” ikke længere tilkendes evne til at forvalte “det sociale”.

Der tales om et tilskuerdemokrati, hvor vi kan følge de politiske handlinger i tv, men ikke føler, det er noget, vi har indflydelse på. Hvilket også hænger sammen med det helt oplagte problem, at færre og færre er medlemmer af politiske partier, som på deres side mere og mere bliver varmestuer for raske pensionister og forhærdede brokkehoveder, og at derfor kandidater til parlamentariske poster vælges af stadig færre.

I Anne Knudsens version er staten *især* blevet et kvindeligt rum for umyndiggørende og omklamrende socialitet, der fra børnehavestadiet lader drengene forstå deres egen adfærd som asocial og problematisk.

Og korrekt er det også, at kvinder – unge som gamle – er langt mere identificeret med de offentlige servicier og institutioner: Vi bruger dem mere (føder børn og lever længere), er mere afhængige af dem (har en lavere livsindkomst end mænd), og vi er i høj grad også leverandører af dem, i og med godt og vel halvdelen af den kvindelige arbejdsstyrke er ansat i det offentlige. Men det skaber da også en gruppe af

mandlige modtagere af kvinders service. En gruppe, der i stigende grad føler, at de er på et kvindeligt territorium. Eller gør de? Er der faktisk nogen, som har yttet noget sådant, andre end de skilsmisefædre, som ikke får forældremyndigheden til deres børn?

Dette afspejler sig også i kvinder og mænds politiske tilhørsforhold, kvinder stemmer i højere grad end mænd på velfærdsydelses-venlige partier og mænd på de liberalistiske. Kvinder stemte tidligere overvejende “konservativt”, det vil sige, at de som regel stemte på det samme som deres mand eller far, nu stemmer de overvejende “venstreorienteret”. Og staten er altså nu tilsyneladende et kvindeligt projekt.

DE NYE MANDLIGE TABERE

Mandlige debattører, især mandeforskere og mandebevægelsesmænd – og den enkelte kvindelige – har i de senere år formuleret i det mindste to mandlige “tabergrupper”, som i dag betragtes som den kvindeliggjorte stats ofre:

1. De unge mænd, som ikke får en uddannelse, men derimod søger ud i eksklusive mandlige subkulturer, der uhammet dyrker en nostalgisk mandlighed, og yderligere betragtes som ofre for antisociale tendenser som racisme og ny-nazisme. Hvor man indtil for få år siden betragtede de unge uudannede piger, som måske oven i købet blev mødre tidligt, som den gruppe, der primært var udsat for marginalisering, så er det nu de unge mænd. Men er de nye marginaliserede mænd en realitet eller blot endnu en “offerkonstruktion”?

2. De fædre, som bliver skilt og dermed skilt fra deres børn, fordi retspraksis hyppigt tilkender mødrene børnene. Og uanset dommere og advokater hyppigst er mænd, så opleves dette som en del af en feministisk sammensværgelse. Men ønsker fædre faktisk at få børnene? Er den praksis, som pri-

oriterer mødrene, blot en forældet praksis, fra dengang fædre var skaffedyr og mødre rigtige mødre? Eller vidner den sparsomme andel af fædre, som tager forældreorlov om, at der stadig er en afgørende forskel i prioriteringen af børn?

EN PATRIARKALSK ELLER EN MATRIARKALSK STAT

Når Anne Knudsen siger, at kvinder dominerer staten i dag, mener hun, at kvinder som lønarbejdere og professionelle i offentlige serviceinstitutioner (skoler, bistandskontorer, sociale institutioner) gennemsætter bestemte normer og adfældsregler for den sociale omgang. At kvinder præger den pædagogiske praksis i retning af aggressionshæmning, samarbejde og fredelighed, og at kvinder fastsætter udbetaling af overførselsydelse og tilmed forventer en hyggelig familieagtig stemning mellem klient og rådgiver.

Hun siger, at kvinder bevæger sig ind i de videregående uddannelser i et omfang, der på længere sigt vil medføre, at kvindernes uddannelsesniveau langt overskrider mændenes især på områder som socialvidenskaberne, medicin, jura, humaniora og teologi. Og begge udsagn er utvivlsomt korrekte. Tvivlsomt er det imidlertid, om mændene dermed er blevet gjort til ofre.

Politologiske kvindeforskere har helt modsat Anne Knudsen hævdet (Walby 1990, Borchorst & Siim 1984), at staten og det offentlige udgør et samfundspatriarkat, der har overtaget familiepatriarkens rolle som den magtinstans, kvinder er underlagt og afhængige af.

Walby, som i de senere år har været en væsentlig inspirationskilde for dansk politologisk kvindeforskning, skriver således:

“Women have entered the public sphere, but not on equal terms. They are now present in the paid workplace, the state and public cultural institutions. But they are subordinated within them. Further, their subordination, in the domestic division of la-

bour, sexual practices, and as receivers of male violence, continues... The private and public forms of patriarchy constitute a continuum rather than a rigid dichotomy.” (Walby 1990: 180)

Walby ser således det offentlige patriarkat som en direkte forlængelse af det private. Siim & Borchorst mente i 1984, at udviklingen af velfærdsstaten har forandret magtforholdet mellem kønnene. De opfatter dog stadig kvinders forhold til staten som primært et afhængighedsforhold, idet de skriver:

“I dag er mændenes rolle som forsørgere således svækket og kvindens lønmodtager og klientstatus tilsvarende styrket. Det giver kvinderne lidt mere del i magten, men grundlæggende er staten stadig en formyndersstat overfor kvinder. Kvinder bliver mindre afhængige af individuelle mænd økonomisk og psykologisk, men i stedet bliver de mere afhængige af staten. Da den korporativistiske stat stadig er et mandligt system, er staten grundlæggende patriarkalsk.” (Borchorst & Siim 1984: 35)

Her tales om en korporativistisk stat, en stat, som overvejende styres teknisk-økonomisk af mænd, af mandligt dominerede korporative organisationer (LO, KL, DA osv.), af mandlige ministre, departementchefer, forvaltningschefer, skoleinspektører, socialchefer osv.. Mens de magtpositioner, som Anne Knudsen tillægger så stor betydning, nemlig positionerne som folkeskolelærere, pædagoger, sygeplejersker og socialrådgivere, tillægges en underordnet rolle.

Blandt politologiske kvindeforskere er der dog en tendens til at denne opfattelse opløstes her i 1990'erne. Nu formulerer Siim på afstand af 1980'ernes marxistisk-feministiske teoretiseren tre tendenser i analyserne af forholdet mellem staten og kønnet: Nemlig: 1. Tesen om det offentlige patriarkat. 2. Den maternalistiske tese, der opfatter kvinders omsorgsetik, som den særlige ressource kvinder baserer deres poli-

tiske medborgerskab på og 3. den pluralistiske tese, der tematiserer mangfoldigheden i kvinders erfaringer og politiske praksis og dermed også bryder den essentialistiske identifikation af kvinder med moderskabet. (Siim 1994).

Ikke mindst inspireret af den norske politolog Helga Hernes (Hernes 1987), som i 1987 anvendte betegnelsen en "kvindevenlig stat" på de nordiske velfærdsstater, udviklede danske politologiske kvindeforskere en opfattelse af:

"At der er sket en gradvis politisk empowerment af kvinder i de skandinaviske velfærdsstater, mellem statsfeminisme, 'feminism from above' og kvinders politiske mobilisering 'feminism from below' (Christensen & Siim, 1995).

Der argumenteres således nu for, at "feminiseringen af institutionerne har styrket kvindernes 'magt til' at handle kollektivt for at forandre de politiske institutioner (ibid : 81). Man mener altså nu, at kvinders politiske medborgerskab er i stand til at modificere det offentlige patriarkat. Men det er stadig i en form, hvor den politiske sfære er udgangspunktet for handling og magt.

Det magtbegreb, som Anne Knudsen opererer med, er et ganske andet end dette. Det er, som jeg siden vil definere nøjere, et diskursivt magtbegreb – omend tilsat noget, der ligner en forestilling om en kvindelig sammensværgelse. Det er også magten over en del af det felt for statsligt formidlet social solidaritet, som er under så kraftigt angreb fra anden side.

Der er altså her to forskellige positioner på spil, hvor den ene hævder at den moderne universaliserende velfærdsstat er et patriarkalsk projekt og en anden der omvendt hævder, at den er et patriarkalsk projekt. Og så vel en tredje (som de unge socialdemokrater og radikale tilhører), der ikke argumenterer med kønnet som faktor, men som snarere mener, at kravet om social solidaritet breder sig på bekostning af den per-

sonlige frihed og civilsamfundsmæssig organisering. Dette uden at medtænke, at det primært er en mandlig personlig frihed, som indskrænkes og tilsvarende en overvejende patriarkalsk civilsamfundsmæssig organisering, som mister betydning i dannelsen af det sociale rum.

GOVERNMENTALITETEN

Jeg vil her hævde, at de to tilsyneladende modstridende positioner måske ikke er så helt uforenelige endda. At de to positioner udtrykker to forskellige magtpositioner i det borgerlige parlamentariske demokrati, der hele tiden har været på spil: På den ene side borgerens autonome politiske rettigheder og på den anden side sikringen af den sociale sammenhængskraft – og disse to positioners sammenhæng med kønnet.

Kvinder blev ved de parlamentariske demokratiers fødsel nægtet retten til individuelle friheder og givet en særlig rolle i sikringen af den sociale sammenhængskraft i familien og det filantropiske arbejde. Siden har kvinder tilkæmpet sig de parlamentariske rettigheder, men uden at de nogen steder er blevet faktisk ligestillet. Og denne uligestilling har gennem de sidste 150 år været et væsentligt tema i feminismen.

Til gengæld kan man i forlængelse af Anne Knudsens standpunkt med et foucaultsk begreb hævde, at kvinder efterhånden har tilkæmpet sig en anseelig andel af den biopolitiske diskursmagt, det vil sige magten over de videnskabelige diskurser og praksiser, der handler om magten over "det sociale", over de mellem-menneskelige forhold, som i dag i høj grad formidles af staten gennem videnskabelige diskurser og praksisser for omsorg, pleje, behandling af syge, uddannelse og opdragelse. Man kunne også, hvis man skal fastholde magtsproget, tale om en tilbageerobring af de former for social og sundhedsmæssig omsorg, der blev frataget filantropien og underlagt en videnskabeliggjort, maskuliniseret diskursering.

Dette magt-videns regime over det men-

neskelige og det mellem-menneskelige er ikke direkte forbundet med det parlamentariske demokrati, men derimod indirekte forbundet med det gennem udskrivning af skatter til finansiering af et stadig større velfærdsapparat og gennem politiske partiers stillingtagen til indholdet i disse praksisser. Men man kan ikke tale om et "socialdemokratisk" velfærdsprojekt i en forstand, hvor de diskursive praksisser udgår fra det politiske system.

De er snarere formet historisk som professionelle magt-videns systemer, der har vundet hegemoni i kraft af deres evne til at formidle den samfundsmæssige solidaritet og at udvikle teknikker til at indsocialisere den enkelte i dette regime som frie og lige borgere. Samtidig forhandles de løbende i en refleksiv proces med brugere og politikere. For det typiske er, som Foucault også siger, at bio-magtens agenter gennem velfærdsstatens fremvækst mangedobles i antal i form af læger, socialarbejdere, pædagoger, psykologer, sociologer m.fl..

Det er i stigende grad kvinder, som i vort velfærdssamfund indtager disse poster, og samtidig også optræder som professionelle brugere af systemet som forældre, patienter og klienter, der for manges vedkommende er bio-magtagenter på tilgrænsende områder og derfor i stand til at indgå i en dialog med diskursbærerne, som når gymnasielæreren er forælder i folkeskolen, sygeplejersken har sin gamle mor på plejehjem eller når lægen selv er indlagt som patient. Mens mænd måske omvendt i højere grad forbinder sig til "det sociale" med en forestilling om et politisk autonomt individ, der dog ser sine indflydelseskanaler gennemskåret af uforståelige og 'illegitime' magtformer.

Det foucaultske begreb governmentalitet udgør for mig et bud på en forståelse af dette forhold mellem det enkelte samfundsmedlem og den moderne statsmagt. Det overskrider, for mig at se, henholdsvis den liberalistiske forestilling om det parlamentariske demokrati som formidleren af folkevil-

jen mellem de suveræne individer over i staten og de marxistiske forestillinger om staten som enten kampplads i klassekonflikten eller som et relativt uafhængigt niveau.

For Foucault kommer magten før staten, magten er ikke et resultat af staten men omvendt består staten i evnen til at udøve magten gennem visse teknikker og institutioner (Deleuze 1990). Det moderne epistememes magtform består af en særlig relation mellem viden og magt, der placerer det moderne menneske i den dobbeltrolle, at det på en gang er subjekt og objekt for magt (Heede 1992). Og her er humanvidenskaberne ligesom psykologien en effektiv måde at integrere kroppene i de moderne magt-vidensstrukturer og deres fundament er grundlæggende set moralsk. (Ibid: 78).

Governmentalitet sammenskriver det: "at regere" med det : "folk tænker", magten og bevidstheden ud fra en opfattelse af, at det moderne regeringsrationale netop hviler på folkets accept af magten, at magten udøves over frie og frittænkende individer, men at samtidig statsmagten indeholder teknikker til at regere de frittænkende individer.

Regeringsbegrebet anvendes således her af Foucault til at beskrive tre former for styring: Styring af sig selv(moral), styring af en familie(økonomi) og styring af staten(politik). Den opadgående bevægelse starter med moral og ender i politik og den nedadgående omvendt i politik.

Men det afgørende er, at den simple husholdningsmodel for styring af staten i 1800-tallet i stigende grad bliver utilstrækkelig, fordi den ikke indeholder midler til at kende og forstå de individer, som regeringen udøves over – ikke mindst når suverænen er guillotineret og Gud ikke længere samlingspunkt for visdom. Derfor udvikles en række teknikker til at begribe befolkning i stedet for territorie. Teknikker som demografi og statistik og siden pædagogik, medicin og psykologi.

Det foucaultske begreb "biomagt" eller "bio-politik" understreger yderligere det

fænomen, at regeringskunsten, der i det oplyste enevældes dage bestod i at beherske territorier gennem terror samt udskrivning af skatter og soldater, i det moderne regeringsrationale er baseret på den diskursive styring af mennesker gennem tre magtteknikker (Rabinow 1984):

For det første de opdelingspraktikker, hvorigennem den enkelte definerer sig selv gennem afgrænsningen fra de gale, de syge, de kriminelle, de homoseksuelle – eller ved at bekende sig til en af disse grupper.

Som den anden de klassificeringspraktikker i statistik, demografi, biologi, hvorunder det enkelte individ placeres i en bestemt kategori og forventes at agere i overensstemmelse med denne: Som en socialdemokrat, en kvinde, et barn eller en jøde.

Endelig som den tredje den moderne pastorale bekendelsesstrategi, som de moderne adfærdsvidenskaber har overtaget fra den kristne bekendelse, ikke mindst gennem psykoanalysens italesættelse af individet som seksualiseret subjekt, gennem individets selv-italesættelse hvorigennem den enkelte italesætter det ubevidste, begæret og realiserer den selvbeholdningens etik, der karakteriserer individet i det stærkt diskurserede moderne samfund. Her skal man kunne optræde i Miehe-Renard'ernes eller Pernille Ålunds tv-iscenesatte selvbekendelsesshows som den selvregulerede alkoholiker, aborterende kvinde, skilsmissekandidat eller incestoffer. Hvor det etiske krav er, at offentligheden har krav på sandheden, og sandheden om selvet er seksualiseret.

Grundforestillingen i det moderne governmentalitetsrationale er helt i modsætning til dette det "polis", der er den anden side af det moderne regeringsrationale, nemlig det parlamentariske demokrati, som forudsætter anerkendelsen af alle individer i samfundet som frie og lige borgere. En abstrakt individualisme, der bygger på den franske revolutions krav på "Frihed, lighed og broderskab". Det vil sige eksistensen af et universelt subjekt, et transcendent subjekt, der legemliggør den fælles folkevilje

og repræsenterer et – fraværende – guddommeligt princip.

Det er i dette repræsentative demokrati vi normalt forstår vores egen individuelle evne til at påvirke magten, al anden magt opfattes som stående uden for det enkelte menneske. Men det er netop denne forestilling, som jeg her vil forsøge at påvise er fordrejet. Den forstår ikke den bio-politik, der udfolder sig i det refleksive rum, hvori mennesket reflekterer og subjektiverer sig selv i det magtregime, som i så høj grad kan karakteriseres som biopolitisk.

FEMINISMEN

Feminismen er i den moderne europæiske historie tæt forbundet med opkomsten og udviklingen af forestillingen om det autonome individ, ikke mindst fordi kvinder automatisk blev tildelt rollen som ikke-autonomt individ og samtidig også blev tildelt en særlig rolle i forhold til sikringen af den sociale solidaritet. Samtidig spiller feminismen også en rolle i udviklingen af en statsform, hvor det militære territoriale forsvar i stadig højere grad viger for bio-magten på den ene side og "polis" på den anden side.

Feminismen kan historisk beskrives i – mindst – tre bølger, der ikke kronologisk afløser hinanden men derimod overlapper og til en vis grad også bekæmper hinanden:

1. den borgerligt, stemmeretsforkæmpende feminisme. En bevægelse som udløstes af det indbyggede dilemma i de parlamentariske demokratier, at man først i begyndelsen af det 20. århundrede anerkendte kvinder som autonome subjekter, mens de fleste mænd i Europa fik parlamentariske rettigheder gennem de borgerlige revolutioner i 1848-49, i Danmark gennem Grundlovens vedtagelse. Man kan således tale om, at husstanden i det tidlige parlamentariske demokrati stadig blev anset for den politiske enhed, ligesom den var den økonomiske

enhed. Men samtidig var dette i diametral modsætning til tidens individualitets-ideal.

2. den filantropiske feminisme, som affødt af de borgerlige revolutioners definition af to adskilte sfære med køns karakter, nemlig den mandlige offentlige sfære, hvor økonomiske og politiske rettigheder herskede, og den private sfære, som politisk og økonomisk var underlagt den offentlige, men som ikke desto mindre forvaltede den husholdningsmæssige side af individernes liv i en verden, hvor den offentlige sfære blev stadig vanskeligere at afgrænse overfor den private sfære. Denne trussel fra den offentlige verden, som ikke mindst blev synlig i forholdet mellem borgerskabsfamilierne og deres tjenestefolk udløste den filantropiske feminisme, som i det 20. århundrede institutionaliseredes i stadig større omfang i et vist konkurrenceforhold med den socialdemokratiske bevægelse. Til den filantropiske feminisme er ligeledes knyttet en særartsopfattelse, der byggede på opfattelsen af at kønnenes særart og deres tilknytning til separate sfærer var forudsætning for opretholdelse af den sociale orden. Samtidig kan den filantropiske feminisme også siges at være knyttet til udviklingen af biomagten og til udviklingen af de videnskabelige teknikker, hvorigennem mennesket gør sig selv til subjekt og objekt for styring gennem udviklingen af hospitalsvæsenet, social forsorg, almen medicin og uddannelsesvæsen.

3. den socialistiske feminisme, der inspireret af den utopiske socialisme kæmpede for socialisering af husholdningen og moderskabet gennem spisehuse, børnehuse, fri kærlighed osv.. Som siden i arbejderbevægelsens regi kæmpede for ligeløn og lige vilkår på arbejdsmarkedet for kvinder bl.a. i modstanden mod deltidsarbejde, og som dannede samlet front med den nye 1970'ers kvindebevægelse i kampen for ligeløn.

Siden er der kommet mindst et par yderligere feminismer til, som har bygget videre på de første. Radikalfeminismen, som præ-

gede 1970'ers feminismens første år ikke mindst med amerikansk inspiration, og som stadig præger dele af 1990'ers feminismen som en fastholdelse af en offer-tænkning, som måske ikke længere er relevant. Statsfeminismen, som er den som i sin bredeste forstand er i skudlinien, når Anne Knudsen langer ud efter de magtudøvende kvinder i staten, og når mændene anklager Ligestillingsrådet for at diskriminere mænd. Og så endelig den analytiske socialkonstruktivistiske post- eller senfeminisme, som snarere betragter kønnet som "et tegn på kroppen" (Dorte-Marie Søndergaard 1996). Som et resultat af forhandling og en række til rådighed værende komponenter, hvorigennem man påtager sig sit køn.

AFSLUTNING:

STATSFEMINISME OG VELFÆRDSSTAT

Efter min opfattelse har den politologiske kvindeforskning i for høj grad fokuseret på den hierarkiske privat-offentligheds dikotomi, der prægede kønnenes respektive sfærer i det 19. århundrede, og dermed også overtaget det liberale subjekt-ideal. Denne forskning har fokuseret for lidt på sammenhængen mellem dette og dannelsen af et nyt socialt rum mellem disse. I første omgang i form af filantropien, den diskursive sfære med større magt men mindre vægt på en subjektforestilling, som kan siges på mange måder at have bekræftet opdelingen men også på andre måder at have indholdstømt de to separate sfærer.

Man har således talt om på den ene side familiens funktionstømning, og på den anden side at det offentlige rum er blevet underlagt privathedens normer. Men mindre om det nye sociale magtrum, som dermed er opstået.

De danske kvinders modstand mod EU, som jo har givet genlyd over hele Europa, har således i mindre grad at gøre med en pludselig opblomstren i nationalfølelsen (og dermed en konservativ tendens) sådan som man ellers gerne vil udlægge den i EU.

Modstanden har snarere at gøre med angsten for at miste de omfattende omfordelingsydelse og det sociale rum, som i så høj grad er kvinders magtbastion i det moderne Danmark, men som også klæber til os som en kraftig kønsarbejdsdeling knyttet direkte til den politiske sfære udtrykt ved kvinders og mænds vidt forskellige tilgang til politikken.

Men der er ikke tale om, at kvinder har skabt den diskursive magtform – tværtimod – den er snarere blevet kvindernes i kraft af at den gradvis er sammensmeltet med en kvindelig magtsfære. Den franske sociolog Jacques Donzelot (Donzelot 1979) skrev i sin tid om alliancen mellem husmoderen og lægen og alliancen mellem husmoderen og præsten, alliancer, der nedbrød den mandlige samfundsborgers magtbastion i sin familie og som tilførte husmoderen en magt, der fik autorisation gennem sin forbindelse til videnskabelig autoritet.

Så længe lægerne og præsterne stadig udelukkende var mænd, var der tale om en lige patriarkalsk linie fra familiepatriarkat til samfundspatriarkat – den linie er i dag brudt. Det er stadig primært mænd, der møder kvinder og mænd som er præster og læger, men kvinderne haler ind på dem. Det er lige mange kvinder og mænd, som møder de store børn som gymnasielærere. Det er to tredjedele kvinder, som møder børnene som skolelærere. Og det er overvejende kvinder, som møder de små børn som pædagoger i daginstitutionerne, klienterne som socialrådgivere på bistandskontoret og patienterne som sygeplejersker og sygehjælpere på hospitalet.

Imens kan de voksne veluddannede mænd så nyde en anden verden, hvor kvinderne primært er at finde som sekretærer eller stewardesser, og hvor de selv er dataloger, rådgivende ingeniører, internationale forretningsmænd, politikere og konsulenter. Men som børn, sociale klienter, syge og gamle er de i langt højere grad henlagt til kvindernes regime.

Den patriarkalske linie mellem familiepa-

triarkat og samfundspatriarkat er brudt. Men at forestille sig at den blot er afløst af en matriarkalsk linie er udtryk for et forenklet billede af magt. Magten har snarere, for endnu en gang at citere Foucault fået stadig flere agenter, kvinder som mænd, den udspiller sig i langt mere omfattende forhandlingsspil, ovenfra og nedenfra, og har individer, som dybest set opfatter sig som frie og lige som sine objekter.

Og det gør næppe alle mænd til ofre for kvindernes magt – eller gør det? Eller kun nogle mænd? Og er det på længere sigt en socialt destabiliserende offer-gørelse?

LITTERATUR:

- Borchorst, Anette & Siim, Birte(1984): *Kvinder i velfærdsstaten – mellem moderskab og lønarbejde gennem 100 år*. Aalborg.
- Christensen, Anne-Dorte & Siim, Birte(1995): *Magt og medborgerskab – Et feministisk perspektiv på frihed*. In *Grus* nr. 45 1995
- Deleuze, Gillis(1990): *Foucault*. Symposium Bok-förlag. Stockholm 1990.
- Dinnerstein, Dorothy(1976): *The Mermaid and the Minotaur*. New York
- Donzelot, Jacques(1979): *The Policing of Families*. New York.
- Fonsmark, Henning(1990): *Historien om den danske utopi* København 1990
- Greve, Anni: *Ideer om styring, Michel Foucault og Jacques Donzelot*. *Dansk Sociologi*. nr.3/6. København 1995
- Heede, Dag(1992): *Det tomme menneske*. København 1992
- Hernes, Helga(1987): *Welfare State and Women Power*. Norwegian University Press.
- Juul Christensen, Jan et al.(1996): *Tilbage til friheden: Den eneste vej frem for socialdemokratiet*. København.
- Knudsen, Anne(1996): *Her går det godt, send flere penge*, Gyldendal 1996.
- Rabinow, Poul(1984)(Red): *The Foucault Reader. An Introduction to Foucault's Thoughts*. Random House Toronto.
- Scott, Joan Wallach: *Universalism and the History of Feminism. Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*. 7.1. 1995

Siim, Birte: Køn, medborgerskab og magt. In *Kvinder, køn og forskning* nr. 3 1994
Walby, Sylvia (1990): *Theorizing Patriarchy*.
Oxford.

SUMMARY

Our ideas of power and the state are closely linked to the ideas from the bourgeois revolutions, the idea of the autonomous individual exercising his political influence through the parliamentary institutions and procedures. But power in the late modern Welfare State is much more intricate. It can be understood by employing Foucault's concepts of govern-

mentality and bio-power. Using these concepts this article discusses how the alliance between the family and society has been broken. However, it is a far too simplified picture of power to imagine that patriarchal power has been succeeded by a matriarchal position. Rather, there are now more agents of power, women as well as men, and power is played out within an extensive framework of negotiations, both top down and bottom up.

Karen Sjørup
lektor, prorektor
Institut for Historie og Samfundsforhold
RUC.